

posameznih oseb. Slovenec Vilar, ki je prišel kot inženir v Bosno, se tam prička s Švabi, sprijazni s srbskim agitatorjem Jovicom, poroči njegovo sestro, pravoslavno Hercegovko Danico, in se nastani z njo v Belgradu. Avstrijski uradniki so vsi po vrsti ničvredni, Srbi so idealisti in pravičniki, Slovenci so šleve, najsi bodo drvarji ali uradnik Hren. Pravoslavje je predstavljeno v svoji splošnočloveški religioznosti in zastopano v odličnem heroičnem značaju ubeglega meniha Jovica, katoličanstvo zastopa »bedni katolik« Bobojedac, skledolizec, pasja duša. Vsa bosenska uprava je zanič; to je hudō, pa se dá še prenesti; hujše pa je, da nam pisatelj vsemodro pripoveduje, kakšna bi morala biti, da bi bila dobra. Naukov, svetov, zabavljanja... je v tej knjigi na pole. Ko bralec prebere ta roman do konca, in presodi, kaj je pisatelj hotel, se vesel prepriča, da se sme pri nas vendarle marsikaj natisniti, ko pa presodi, kako je izpeljal, kar je hotel, se žalosten vpraša, zakaj nima Matica bolj stroge umetniške cenzure, nego ima država politično.

Menim sicer, da taka tendenčna povest književnosti kot taki in njenim namenom ne koristi veliko, in mislim, da je naloga zgodovinarja in publicista, da nas pouči o razmerah v Bosni; gotovo je vsaj, da bosta tadva to točneje in na krajši način izvršila nego romanopisec. Toda če nas hoče pisatelj že poučevati o stvareh, o katerih ne zahtevamo pouka od njega kot pisatelja, naj to dobro, na pisateljski način stori. In ravno to je: Podlimbarskega roman ni dober.

Vilar, glavna oseba, ni sposoben za junaka. On je, ko pride v Bosno, zaključena osebnost, ki ne le da zunanje nič ne doživi, marveč se tudi notranje nič ne izpreminja; ves čas svojega bivanja v Bosni ne pride niti do enega novega spoznanja. »Bil je pesnik narave in usmiljenja.« (299.) V njegovi »krvi kipi globoka človekoljubnost do siromašne bosenske raje.« (348.) To je precej ves njegov značaj. Takoj v začetku nastopi z resnimi besedami: »Proti Slovanom se ne bo moglo dolgo vladati« (9.), in ko se poslavlja, pové podobno tirado. On ima vedno prav, deli pravico, loči resnico od z mote, hvali dobro, graja zlo; »To mi ugaja, to je lepo.« (241.) pravi kakor šolnik, ki je nezmočljiv. In tudi nobene druge delujoče osebe ni v povesti, da zbere niti romana v svoji pesti; pisatelj se zadovolji s karakteristikami posameznih ljudi (da ne morejo biti resnične, je razvidno iz tendence) in ne dovoli nobenega notranjega razvoja; vsakdo je dograjen značaj že v začetku in je neizpremenljiv do konca. Jasno je, da s tem umetniškim apriorizmom ni mogoče napisati romana, in jasno tudi, zakaj toliko opisov, ki so deloma prav lepi, toliko vpletenih povesti, utrudljivih refleksij in ponavljanj. Ta roman bo tedaj ljudi, ki iščejo v knjigi globlje spoznanja žitja in bitja, težko zadovoljil; duševna raja, ki ljubi jasno tendenco in išče v romanu potrdila za lastno banalno mišljenje in čutenje, bo z njim zadovoljna.

Temu ni kriva nezmožnost Podlimbarskega, on bi bil v ugodnih razmerah morda pisatelj odličnih kvalitiet, temuč njegovo mišljenje, ki je napačno. Ne vem, ali se zaveda, da je prav tako apriorističen, kakor bosenski Švabi. Tudi on ima svoje priučene nazore, ki mlajši generaciji diše po plesnobi. Niti v pojmovanju narodnosti se ne dvigne nad dnevniška rekla, niti v pojmovanju človeka nad mrzlo filantropijo, niti v pojmovanju verstev nad svobodomiselnō površno vse-

vednost. (O Slovencih pravi: »Kar je bilo narodnega, vse so že v starih časih pogazili tujci ali pa je zatrla vera, ko je začela z askezo.« [234.] Ko je začela!) Tudi v njem je vse gotovo, zaključeno, in ko berem to nenavadno mrtvo knjigo, brez notranjega razvoja in življenja, domnevam, da je tudi pisatelj sprejel svoje nazore brez boja, brez miselnega razvoja. Taki nazori nimajo nikdar notranje sile, da prepričajo in ogrejejo.

Izidor Cankar. *3/4 je ... ni ... Podlimbarskega ... je govornik ... na, da ga je ...*
 A. Aškerc: **Izabrane pjesme.** Priredio dr. A. Bazala. U Zagrebu, 1913. Izdanje Matice Hrvatske, XXXV + 196 str.

Dr. A. Bazala, profesor filozofije na zagrebškem vseučilišču, je iz številnih »Zbornikov« Aškerčevih pesmi izbral precejšnje število pesnitev, jih opremil z uvodom o »Aškercu kot mislecu« ter jih priobčil v prilično močnem zvezku, ki prinaša tudi Aškerčevo sliko.

Izbor (str. 1—196) bo vobče dobro služil svojemu namenu, da seznanj hrvaško občinstvo z Aškercem kot pesnikom in kot tendencioznim verzifikatorjem v boju zoper krščanstvo. Največ pesnitev je seveda iz »Balad in romanc« iz l. 1890. (20) ter iz »Lirskih in epskih poezij« iz l. 1896. (41), dokaj (14) jih je še tudi iz »Novih poezij« (1900). Iz mnogoterih poznejših zvezkov jih je vsega vkup 18, jasen dokaz, kako je šla Aškerčeva pot vedno bolj navzdol, čim bolj je njegova »Muza« postala služabnica »svobodne misli«. V vseh posameznostih izbora pač noben izbiralec ne bo zadovoljil vseh bralcev; zato omenim samo eno točko, pri kateri Bazala pač ni imel srečne roke, »Staro pesem« namreč, kjer izbora ni določala poetična vrednost, ampak ozir na Hrvate; sprejete so vse tri pesnitve o Gubčevem (hrvaško-slovenskem) kmetiškem uporu (iz l. 1573.), a nobene izmed sedmih balad o slovenskem puntu iz l. 1515. in 1516., ki so pač vsebinsko vse bolj značilne, povečini tudi pesniško boljše, za Hrvate pa vsekako zanimivejše od sprejetih.

Manj zvesta je slika, ki jo kaže Bazala v uvodu k pesmim: »O A. Aškercu kao misliocu« (str. III. — XXXV.). Z veliko ljubeznijo, a še z večjim aparatom filozofične terminologije razvija v začetku (I. pogl.) kot vodilno idejo Aškerčeve osebne filozofije preprosto misel, da določajo misli pot, po kateri potem volja ustvarja človekovo življenje in izkuša izpremeniti tudi vnanje razmere, v katerih človek živi. Ta misel, ki jo kaže Bazala kot nekaj posebno Aškerčevega, pa je že prastara resnica, saj je vendar temelj krščanskega moralnega zakona: Tako je tudi vera (ki sloni na umu, »misel« torej), če nima del (»življenje«), mrtva sama v sebi (Gl. Jakobovo pismo, 2, 17 in sploh ves tisti odstavek v drugem poglavju, v. 14—26.); pozna jo v bistvu Sokrat, ki vidi v znanju vir kreposti, še bolj pa Aristotel, ko uči, da naravna nagnjenja do dobrega (*ἀρεταί φυσικά*) postanejo prava krepost (*ἡθικά ἀρετή*) šele po spoznanju (*φρόνησις*), ki po volji vodi človekova dejanja.

Tudi Aškerčevo poetiko (II. pogl.) zavija Bazala s svojim specifično filozofskim žargonom v neko tajinstveno meglo, da bo človeku brez posebne filozofične izobrazbe težko dostopna. In vendar je tako preprosta kot le mogoče, ker se vsa, pozitivno in negativno, združuje v enem samem stavku: Samo čuvstva izražati je naloga glasbe; jezik človeški pa bodi

tudi nositelj misli (Kette, Poezije 1900, str. VII.). Te misli (ideje) pa zove Aškerc po zamenjavi pojmov tudi — t e n d e n c o (Ljublj. Zvon, 1897, str. 306, Kette Poezije, 2. izd., 1907, str. XXX. in XXXI.); in ta sofistčna zamenjava, nastala pač že iz prakse, v obrambo njegovih specifično svobodomiselnih, agitatoričnih pesnitev, je utrjevala Aškerc na poti, po kateri je hodil navzdol, da se človeku srce krči, ko vidi, kako postane brezdvomno krepak poet nazadnje — neokreten »verzifikator žurnalističnih uvodnikov«.

Kar velja za poetiko Aškercovo, velja tudi za idejno vsebino njegovih pesnitev, da namreč miselno ni bogata. Pri bolj individualnih baladah iz prve dobe, ki zajemajo snovi iz narodnega življenja in iz slovenske zgodovine in tvorijo pravo poetično dedščino Aškercovo, se Bazala mudi le trenotek (str. XXII.), bolj podrobno se bavi (III. pogl.) s tendenčno pesmijo njegovo, v kateri nahaja idejo resnice (svobodne misli), idejo volje in dela, ki izhaja iz notranjega prepričanja (torej isto, o čemer je govoril že prej). Iz vseh teh komponent pa je sestavljen Aškercov pojem j u n a k a, n. pr. Trubarja. — Ilustracije, ki jih navaja Bazala v teku razprave kot pojasnila Aškercovih idej, pa večinoma niso v nobeni vzročni zvezi z Aškercovo filozofijo. — Poleg svobodomiselnih »idej« je izražena v Aškercovih pesmih še narodna (slovenska in slovanska) ter socialna ideja; socialno vprašanje pa hoče rešiti Aškerc, sovražnik krščanstva, s — krščansko ljubeznijo do bližnjega (VI. pogl.).

In zdaj je dospel Bazala do verskega problema v Aškercovih pesmih (V. pogl.), ki se ga je pa že prej večkrat doteknil, ko je n. pr. dejal, da »poezija njegova osobito ranjega doba nije bila u opreci s krščanskim naukom, o kojoj je govorio s poštovanjem, najmanje pak bila je bezbožna, što su protivnici njegovi htjeli u njoj da nadju« (str. XV.). Šele zadnji čas, ko je bil Aškerc zlovoljen misantrop, pravi Bazala, je Aškerc »slobodoumnim svojim, napose vjerskim mislima dodao neku radikalniju notu« in pesmi iz te dobe, pravi, kažejo res nacionalistične in naturalistične tendence (str. XV.). Temu zatrdilo pa nasprotuje Bazala sam na str. XXXIII., kjer priznava med drugim tudi v »Bajramski legendi« nekrščansko misel zgolj zemeljske »religije«, a ta pesem je prvič natisnjena že v Ljublj. Zvonu l. 1895., str. 649., ko Aškerc še ni bil star 40 let in ko je bil še — kaplan in je mašo bral in zakramente delil! Kljub temu pa trdi Bazala, da je Aškerc skoro do zadnjega časa veroval v vzvišenost krščanske vere, da je pobijal le duh vnanjosti, da se je bojeval le proti zablodam v verskem življenju. Njegov »Primož Trubar«, »Ahasver pod križem«, »Kongres na Araratu«, »Krišna«, »Fakir« ne udarjajo na pravo krščanstvo, ampak le na takozvano krščanstvo. »Uzvišenost krščanske nauke ostaje pri svem tom još uvijek netaknuta (str. XXX.). Samo, kakšno je to krščanstvo Aškercovo! Bazala je očitvidno v »Prvi mučenici« popolnoma prezrl tisti stavek:

Taji nam red stari svetovni,
Svetost taji naših bogov!

Torej ateistično »krščanstvo«, kajti jasno je pač, da so v tej pesmi »bogovi« krščanski Bog, hieroglifi — Sv. pismo itd. In ta pesem je tiskana v prvi Aškercovi pesniški zbirki, v »Baladah in romancah« iz l. 1890. — Karakteristično za Bazalovo znanstveno

metodo je tudi, da na str. XXVIII. istoveti Aškerc a s Trubarjem, ki hoče »popleti iz pšenice, kar se ji je na njivi krščanske vere prave evangeljske primešalo ljulike zmot«, ter istoveti njegovo delo z delom Danteja in Marulića, ki sta se tudi borila zoper napake v cerkvenem življenju; kakor da bi bil Aškerc namen v boju zoper Cerkev isti kot Dantejev in Marulićev v delu za njen pravi napredek. Pa tudi paralela s Trubarjem ne drži, čeprav je boj zoper Cerkev obema skupen. Ali je Bazala res »Trubarja« tako površno bral, da je prezrl, kako Aškerc sam to enačbo kljub drugačni podobnosti v »prologu« ostro zavrača:

Mi orožje smo pobrali tvoje
in slovenska knjiga ta je bran.

Ali »evangelj« ni knjiga naša,
»Sveto pismo« in »postila« ni . . .
Spremenila se ji je vsebina
knjigi tvoji do današnjih dni.

Časa drugega smo mi sinovi!
Misli druge mislijo glavé
naše, srca čutijo drugače,
usta nam drugače govoré.

Samo v svojo moč mi epigoni
tvoji danes še verujemo;
ne za dogme, nego za spoznanje,
za resnico se vojskujemo.

(Aškerc, Trubar str. 7.)

Protiverski racionalizem je vendar dovolj jasno izražen v teh verzih, mar ne? Pa tudi ostali poizkusi Bazalovi, da bi rešil Aškercovo krščanstvo, so se mu popolnoma ponesrečili, posebno značilno se vidi to pri njegovi razlagi »Balade o potresu«. O njej trdi Bazala, da njena ideja popolnoma odgovarja krščanskemu nauku. Izhaja namreč iz premise, da se »božja pomoč odnosi . . . uvijek samo na čudoredno ojačanje čovjeka u borbi sa zlim, te je neopravdano, ako se od nje očekuje fizički učin« (str. XXXII.). Ta premisa, ki se opira na Kantov nauk, pa je po Bazalu »krščanska resnica«, ki se pa v praksi pogosto krši, ker ljudje molijo baje samo za časne dobrote, kar Bazala primerja z zagovarjanjem modrasovega vgriza, dviganjem zakladov in podobnimi babjimi verami! (ibid.) Seveda če je tako, potem je »Balada o potresu« najbolj krščanska balada, ki si jo moremo misliti.¹ Stvar pa le ni taka, kot si jo misli Bazala. O tem, da njegova premisa ne odgovarja krščanski teoriji, njegova druga trditev pa praksi krščanstva ne, bi se bil Bazala induktivno lahko prepričal iz kateregakoli cerkveno potrjenega molitvenika, še bolj pa, ko bi se bil poleg moderne filozofije časih nekoliko spomnil tudi na res da nemoderno Sv. pismo. »Očenaš« bi mu bil povedal, da molimo po Kristovem naročilu »za naš vsakdanji kruh;« (Luk. XI, 3: τὸν

¹ Ideja »Balade o potresu« ni kriva zato, ker kaže, da se v enem slučaju molitev za posvetno dobro ni uslišala, ampak zato, ker slika pesnik ta dogodek kot tipičen, kot pravilo, kar je vsakemu jasno iz izredno trpke zadnje kitice, ki v vsem svojem tonu očita božji previdnosti, da molitve ni uslišala in — ne usliši.

ἀρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου (Mat. VI, 11: δός) ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν (Mat. σήμερον) — spomnil naj bi se bil na Kristusovo molitev na Oljski gori, v kateri sam moli za nekaj fizičnega, da bi kelih trpljenja šel mimo njega (Mat. 26, 39; Mark. 14, 36; Luk. 22, 42); spomnil naj bi se bil na Zveličarjevo obljubo pri sv. Janezu 14, 13: »Karkoli¹ poprosite Očeta v mojem imenu, to bom storil« in na podobne besede pri Mateju 7, 7; 21, 22, pri Marku 11, 24, pri Janezu 16, 23. Izprevidel bi bil, da njegova po Kantu povzeta premisa ni v skladu s sv. pismom in torej tudi ne odgovarja krščanskim naukom. S premiso pade pa tudi sklep; »Balada o potresu«² (iz l. 1885!) ima v istini idejo, nasprotujočo verskim resnicam. Isto velja tudi za pesem »Jaz« (tudi to zagovarja Bazala, da ne nasprotuje krščanstvu), ki je po ideji močno podobna »Baladi o potresu« (»oče« = Bog, če sploh je, se za svet ne briga, svet vlada samo narava, »jaz«); če je ne razlagamo panteistično, jo moramo ateistično, kvečjemu čisto megleno deistično, na vsak način pa protikrščansko.

Nekrščanske ideje so torej pri Aškercu dokazane že za prvo dobo, ne šele za zadnja leta, za katera jih

¹ Seveda mora biti predmet molitve dober!

² Da je imel Aškerc pri tej pesmi slabo vest, kaže že to, da se v Zvonu 1885, str. 193—94., kjer je pesem prvič natisnjena, ni podpisal z navadnim psevdonimom Gorazd, ampak z »Juan de Granada«. Tako skrialnico je tudi pozneje igral v podobnih slučajih.

Bazala edino priznava. Res je samo to, da v prvi dobi te ideje niso še prevladale vseh Aškerčevih pesnitev, dočim je pozneje boj proti krščanstvu skoro edino geslo vsega Aškerčevega dela. Pa tudi drugače se je v tem V. poglavju Bazali več »človeškega« pripetilo. Posebno bi opozoril na logični lapsus na str. XXVIII., kjer Bazala podpre trditev »snaga vjere sastoji se u životu, a ne u ispovijedanju« s Kantovim izrekom: »bog se štuje krepošču, a ne obredima«, ter nadaljuje, da »upravo u tom, što se u historijskom razvoju vjerâ težište često pomiče posve na izvanjsku stranu, leži uzrok, zašto postaju vjere — mrtve«. Kakor da bi bilo izpovedanje vnajna oblika verstva kot n. pr. obredi, ko je vendar njegova notranja vsebina. Ta klasična napaka zoper logični zakon identitete je priljubljeno orodje modernih, ko presoajo vero in verstva.

Za Bazalo, ki razvija v vsej razpravi tolik blišč filozofskohistoričnega znanja, pa je zelo značilno, da v tem zadnjem poglavju duhovito in učeno razpravlja o razvoju verstva, o krščanstvu, o njegovi vsebini in o njegovi obliki, da »temeljito« presoja o tem, kaj je v resnici in kaj samo na videz krščansko, a pri vsem tem pompozem govorjenju ne pozna niti glavnih stvari iz Svetega pisma, niti čisto preprostih verskih in moralnih naukov krščanske cerkve. Kaj naj sodimo o takem versko-filozofskem znanju, ki mora potemtakem v vseh stvareh slepo »iurare in verba magistri«?

Ivan Grafenauer.

GLASBA.

Cerkveni koncert v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Cecilijino društvo župnije Marijinega Oznanjenja v Ljubljani je priredilo 11. marca ob pol osmih zvečer v frančiškanski župni cerkvi koncert z jako izbranim in postnemu času primernim sporedom. Izvajale so se sledeče skladbe: Hochreiterjeva kar moč moderna, a vseskoz toplo občutena »Salve Regina« za mešani zbor in orgle; Rheinbergerjev Kyrie in Gloria iz velike, slavnoznanne C-dur maše za mešani zbor, orkester in orgle; Engelhartova prijazna, v lahkem slogu pisana pesem »Brezmadežna« za zbor in orgle; Rheinbergerjev na široko razpleteni, deloma dramatično zamišljeni »Passionsgesang« za zbor in orgle; Sattnerjev znani, učinkujoči samospjev »Kdo je ta?« iz oratorija »Vnebovzetje B. D. M.« za tenor-solo in orkester; Griesbacherjev resnobni, mirno začenjajoči in v bogati polifoniji do velikih pretresljivih momentov naraščajoči rezponzorij »Tristis est anima mea« za mešani zbor a capella, ter za sklep Jos. B. Foersterjeva divna »Stabat Mater« za zборе, orkester in orgle. Frančiškanski cerkveni zbor, ki se je pod vodstvom gosp. P. Hugolina Sattnerja povzpел do prvovrstnega zbora, je tudi ob tej priliki svojo nalogo zelo častno rešil. Izmed skladb, pri katerih je nastopal zbor, so najbolj ugajale in posebno krepek vtis napravile Rheinbergerjev Kyrie in Gloria, Griesbacherjev »Tristis est anima mea« in Jos. B. Foersterjeva »Stabat Mater«. Za prekrasni užitek zadnje skladbe bodi izrečena frančiškanskemu Cecilijinemu

društvu na tem mestu še prav posebna zahvala. — Sattnerjev samospjev »Kdo je ta« je lepo zapel gospod prof. Adolf Robida, član frančiškanskega pevskega zbora. Na orglah je spretno sodeloval gospod glasbeni ravnatelj filharmoničnega društva Rudolf pl. Weis-Ostborn. Istotako treba pohvalno omenjati še orkester godbe pešpolka št. 27, ki je svoj part izvedel izredno fino in precizno.

Obisk koncerta je bil zelo velik. Zanimanje za cerkvene koncerte, ki so se v zadnjih par letih jeli pri nas pogosteje porajati, očitno raste, kar z vsemi prijatelji cerkve in plemenite cerkvene umetnosti srčno pozdravljam.

Koncert Swärdströmove. S Swärdströmove smo imeli v Ljubljani srečo. Nastopila je namreč razen v koncertu 23. novembra 1913 v Mestnem Domu — o katerem je »Dom in Svet« poročal v letošnji zadnji dvojni številki na str. 67. — še drugič 19. februarja t. l. v samostojnem koncertu v Unionu. Uspeh je bil zopet nadvse sijajen. Tudi to pot si je umetnica izbrala za spored jako lepe, zanimive, poučne in silno poetične skladbe. Poglavitni del sporeda so zavzemale zopet prekrasne skandinavske pesmi, enajst po številu. Järnefeltovo bajnosrčkano »Titania« in Griegov vrazjesmeli »Ples kozličkov« je pevka morala ponoviti. Zelo globok vtis je napravila Neupertova pesem »Ponesite me s pesmijo domov«, ki jo je smrtnobolni skladatelj — pravzaprav klavirski virtuoz — zložil na potu v Ameriko. Kot zelo izrazite skandinavske pesmi naj omenim še Lange-